

Verzamelde verhalen

INGEBORG BACHMANN

Verzamelde verhalen

Vertaald en ingeleid door Paul Beers

Met een nawoord van Ingeborg Dusar

KOPPERNIK

Van Ingeborg Bachmann verschenen in de vertaling van Paul Beers:

Het dertigste jaar (verhalen, 1984/1992)

Malina (roman, 1985/1991/2014)

Het geval Franza (onvoltooide romans, 1986)

Simultaan (verhalen, 1987)

Tijd in onderpand (gedichten, 1988)

Aanroeping van de Grote Beer (gedichten, 1989)

Frankfurter colleges (essays, 1991)

Een dramatische liefde (brieven met Paul Celan, 2010)

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

De vertaler ontving voor de vertaling van *Het veer* een werkbeurs van het Nederlands Letterenfonds.

Eerste druk 2021, tweede druk 2024

De uitgever ontving voor deze uitgave in het kader van schwob.nl een subsidie van het Nederlands Letterenfonds.

Oorspronkelijke titel *Sämtliche Erzählungen*

Copyright © Piper Verlag GmbH, München 1978

Copyright Nederlandse vertaling en voorwoord © 2021 Paul Beers

Copyright nawoord © 2021 Ingeborg Duser

Foto voorzijde omslag © Heinz Bachmann, maart-april 1962, in Rome
Vormgeving Koppernik

ISBN 978 90 833 8196 1 / NUR 304

www.koppernik.nl

INHOUD

INLEIDING

'Ingeborg Bachmann in Nederland(s)', door Paul Beers 7

EERSTE DEEL: *Het veer*

Het veer 17

In de hemel en op aarde 22

Het lachen van de sfinx 26

De karavaan en de opstanding 30

De commandant 35

Ook ik heb in Arcadië gewoond 44

Een winkel met dromen 47

Portret van Anna Maria 54

De lasser 63

De manke 77

TWEEDE DEEL: *Het dertigste jaar*

Jeugd in een Oostenrijkse stad 85

Het dertigste jaar 94

Alles 132

Onder moordenaars en gekken 151

Een stap naar Gomorra 175

Een Wildermuth 198

Undine gaat 232

DERDE DEEL

- De dood zal komen 245
Bezichtiging van een oude stad 254

VIERDE DEEL: *Simultaan*

- Simultaan 261
Problemen, problemen 290
O gelukkige ogen 320
Het geblaf 336
Drie paden naar het meer 354

NAWOORD

- ‘Over *Simultaan*, een nieuwe fase’, door Ingeborg Dusar 435

- Ontvangst van de vertaalde verhalen en romans 449

EERSTE DEEL

Het veer

HET VEER

Hartje zomer is de rivier een duizendstemmig gezang dat, gedragen door het verval, het land rondom met geruis vervult. Maar dicht bij de oever is hij stiller, murmelend eerder en als in zichzelf verzonken. Hij is breed en zijn kracht, die zich tussen het land houdt, betekent scheiding. Aan de noordkant is het dal donker en compact, dichtbij ligt heuvel tegen heuvel, naar boven toe hangen bossen gewelfd omlaag, en in de verte verheffen zich de steilere hoogten die op heldere, vriendelijke dagen een milde boog boven het land vormen. Aan de overkant van de rivier ligt in het eerste donker van het dichte bos het herenhuis. De veerman Josip Poje ziet het als hij mensen en vracht overzet. Hij heeft het altijd voor zich. Het is van een brandende witte kleur en licht plotseling voor zijn ogen op.

Josips ogen zijn jong en scherp. Hij ziet verderop in de struiken dat de twijgen zich buigen, hij keurt de gasten van het veer, of het nu de vrouwen zijn die als mandenvlechters om roeden naar de andere oever varen, of handwerkslieden. Soms komt er ook een vreemde of hele gezelschappen met lachende mannen en bont geklede, vrolijke vrouwen.

De middag is heet. Josip is met zichzelf alleen. Hij staat op de kleine brug die van de oever over het lange stuk zacht zand leidt. De steiger is midden in de eenzaamheid van de *bush* aangelegd, een terrein dat zich zandig en versteend tot aan de geleidelijke overgang in weide en akkerland uitstrekt. Je kan de oever niet overzien, elke blik verdrinkt in het struikgewas, en kleine, nauwelijks verharde wegen liggen daartussen als verse littekens. Alleen

het wisselend spel van de wolken biedt verandering op deze dag. Verder is de rust vermoeiend, en de zwijgende hitte drukte alle dingen haar stempel op.

Eenmaal draait Josip zich om. Hij kijkt naar het herenhuis aan de overkant. Het water ligt ertussen, maar hij ziet toch aan een van de ramen de 'heer' staan. Hij, Josip, kan vele uren rustig staan of liggen, hij kan dag na dag hetzelfde water horen, maar de heer in het witte huis, dat ze soms het 'kasteel' noemen, moet van rusteloosheid vervuld zijn. Hij staat nu eens aan dit, dan weer aan dat raam, soms komt hij het bos uit, zodat Josip denkt dat hij de rivier wil oversteken, maar dan roept hij nee, zo goed als dit bij het bruisen gaat. Hij loopt doelloos bij de oever heen en weer en keert weer terug. Josip ziet dat vaak. De heer is zeer machtig, hij straalt vrees en radeloosheid uit, maar hij is goed. Iedereen zegt het.

Josip wil er niet meer aan denken. Hij kijkt speurend naar de weggetjes. Er komt niemand. Hij lacht. Hij heeft nu zijn kleine genoegens. Hij is al een man, maar het doet hem nog altijd plezier de platte stenen tussen het zand te zoeken. Hij loopt bedachtzaam in het vochtige, meegevend zand. Hij weegt de steen keurend in zijn handen, dan zwaait hij, zich buigend, met zijn arm, en in zoemende vlucht suist het overmoedige voorwerp over de golven, springt op en verder en springt weer op. Driemaal. Als hij het vaker doet, springen de stenen wel achtmaal op. Ze mogen alleen niet grof zijn.

Uur na uur verstrijkt. De veerman is allang een stille, gesloten dromer. De wolkenwand boven de bergen in de verte wordt hoger. Misschien gaat de zonneschijn gauw weg en bekleedt hij de wittelevelige paleizen met gouden zomen. Misschien komt Maria dan ook. Ze zal weer laat komen en bessen in haar mand dragen of honing en brood voor de heer. Josip zal haar over de rivier moeten zetten en haar nakijken als ze naar het witte huis loopt. Hij snapt niet waarom Maria al die dingen naar het huis van de heer moet brengen. Hij moet zijn eigen mensen sturen.

De late middagen brengen verwarring. De bedenkingen vervliegen met het moe worden. De gedachten gaan heimelijke wegen.

De heer is zo jong niet meer. Hij zal geen verlangen kennen dat net zo pijn doet als dat van de jonge Josip Poje. Waarom moet Maria aan hem denken, terwijl hij nooit naar haar omkijkt maar aan grote dingen denkt die onbegrijpelijk en duister voor haar zijn! Ze kan vele malen naar hem toe gaan, hij zal haar niet zien als ze geen woord zegt. Hij zal haar ogen niet begrijpen en het zwijgende meisje wegsturen. Hij zal niets van haar droefheid en haar liefde weten. En de zomer zal voorbijgaan en in de winter zal Maria met hem moeten dansen.

De kleine muggen en de vliegen die na zonsondergang zo actief worden zwermen al. Ze vliegen almaar kalme rondjes door de lucht tot ze opeens op elkaar botsen. Dan maken ze zich los en zweven verder tot het zich herhaalt. Ergens zingen nog vogels, maar je hoort ze nauwelijks. Het ruisen van de rivier is verwachting die al het andere in zich verstikt. Het is een luid lawaai dat met ongerustheid en opwindning gevuld is. Koelte trekt op, en tegelijk een sombere gedachte. Al was je blind, dan zag je nog de witte vlek van de muur op de andere oever door het bos schijnen.

Het is avond, Josip denkt erover naar huis te gaan, maar hij wacht nog af. Het is moeilijk een besluit te nemen. Maar nu hoort hij Maria komen. Hij kijkt haar kant niet op, hij wil niet eens kijken, maar de stappen zeggen genoeg. Haar groet is bedeesd en hulpeloos. Hij kijkt haar aan.

‘Het is laat.’ Zijn stem is vol verwijt.

‘Je vaart niet meer?’

‘Ik weet niet,’ antwoordt hij. ‘Waar wil je nog heen?’ Hij wordt door een vreemde onverbiddelijkheid beheerst.

Ze durft niet te antwoorden. Ze zwijgt. Zijn blik is een oordeel. Hij merkt dat ze niets bij zich heeft. Ze heeft geen mand, geen tas, ook geen doek die een bundel verraadt. Ze brengt alleen maar zichzelf.

Het is een dwaas meisje. Hij is vol verwondering, hij begrijpt haar niet en veracht haar een beetje. Maar de wolken hebben nu hun gloeiende zoom. De golven in de rivier zijn bedaarder en breder dan overdag, de draaikolken in het midden donkerder en

gevaarlijker. Niemand zal nu met een boot over de rivier durven varen. Alleen het veer biedt zekerheid.

De wind strijkt over Josips voorhoofd, dat toch even heet blijft. Een ingeving die hem boos maakt stort hem in verwarring. De kabel van het veer brengt een verbinding tot stand, heft de bodemloosheid op en wijst direct en onfeilbaar naar de andere oever, naar het witte herenhuis.

‘Ik vaar niet,’ wijst hij Maria af.

‘Je wil niet?’ Een idee komt bij het meisje op. Ze haalt een beursje tevoorschijn en zegt triomfantelijk: ‘Ik zal je dubbel zoveel betalen.’

Hij lacht bevrijd. ‘Je zult niet genoeg geld hebben. Ik vaar niet meer.’

Waarom staat ze nog altijd hier? Het tegen elkaar opbieden sterft weg. Vertrouwelikheden staat op haar gezicht, en een vraag. Hij versterkt zijn afwijzing en zijn verwijt.

‘De heer zal je niet zien staan. Je jurk is niet mooi, en je schoenen zijn grof. Hij zal je weggagen. Hij heeft andere dingen aan zijn hoofd. Ik weet het, want ik zie hem elke dag.’ Hij jaagt het meisje angst aan. Nadat ze een minuut lang in gedachten verzonken was, staan tranen in haar ogen.

‘In de winter zal de heer niet meer hier zijn. Hij zal je snel vergeten.’

Josip is een slechte trooster. Hij is bezorgd. Hij zal haar nu toch over de stroom brengen. De radeloosheid op zijn gezicht breidt zich meer en meer uit. Hij kijkt naar de grond. Maar hier is niets dan de zandige vlakke. Een mooi plan vervaagt in de woestenen van starende besluiteloosheid.

Als Maria zich langzaam omdraait om weg te gaan, begrijpt hij haar voor de tweede keer op deze zomeravond niet.

‘Je gaat?’ vraagt hij.

Ze blijft opnieuw staan. Hij verheugt zich nu. ‘Ik ga ook gauw.’

‘Ja?’

Hij rommelt een en ander aan het veer. ‘Ik denk aan de winter. Ga je met mij dansen?’

Ze kijkt naar haar schoenpunten. ‘Misschien... Ik wil nu naar huis.’

Even later is ze weg. De veerman denkt dat ze misschien toch droevig is. Maar het zal een vrolijke winter worden. Josip zoekt een steen en scheert hem over het water. De rivier is merkwaardig troebel, en in de matheid van de avond heeft geen enkele golf de schuimende zilverkrans. Het is niet meer dan een grijs golven dat zich met brede kracht tussen het land dringt en scheiding betekent.

‘Die Fähre’, 1945. Eerste publicatie 1946 in de *Kärntner Illustrierte*

IN DE HEMEL EN OP AARDE

Over het voorhoofd van Amelie liep een rode schaduw. Ze liep weg van de spiegel en sloot haar ogen. Voor even was het spoor verdwenen dat Justins hand op haar gezicht had achtergelaten. Hij had haar maar eenmaal geslagen en zich toen haastig teruggetrokken om zich niet te vroeg te verraden. Er was in hem een storm ontketend die door geen duizend klappen zou zijn gaan liggen.

‘O God,’ mompelde hij en waste zijn handen. Hij gebruikte Gods naam principieel alleen als hij meende dat niets meer in staat was om zijn opwinding uit te drukken. Amelie was te erg geschrokken om dichterbij te komen, maar ze wist dat het hem goed zou doen hem iets te vragen, en daarom klonk van het andere eind van de kamer een zacht ‘Wat...?’ Ze durfde echter niet te vragen: wat is er, wat is je overkomen, wie heeft je beledigd? – want stellig was zij de reden van zijn verbittering. Na een poosje overwon ze zichzelf en bloosde. ‘Kan ik het goedmaken?’

‘Nee,’ schreeuwde Justin opgelucht, ‘dat verloren geld kun je niet meer...’ hij brak uitgeput af, toen pakte hij honend de draad weer op: ‘Goedmaken! Goedmaken! Je lijkt wel gek. Tegen die schoften kan toch niemand op!’

‘Hebben ze je bedrogen?’ fluisterde ze.

‘Nee,’ antwoordde hij, ‘ik heb hen bedrogen. Ik heb hun het geld afgenomen dat ze niet verdienen. Begrijp je? Ze verdienen het niet.’

‘Ja,’ antwoordde ze en zag opgelucht hoe zijn voorhoofd weer glad werd.

Kort daarop ging hij weg. Amelie haalde haar werkje tevoorschijn en probeerde de vele uren in te halen die hij haar gedwongen had partner van zijn alleenspraken te zijn. Haar vingers haperden over de zijden stof die ze met talloze gekleurde steken moest invullen. Tussendoor keek ze gehaast naar de klok, en bij haar wens dat hij vroeg naar huis mocht komen, voegde zich een andere, dat het laat mocht worden. Maar alle wensen liepen erop uit het beste voor Justin af te smeken. Tegen middernacht probeerde ze zich op te richten; maar haar rug was stijf geworden en ze begreep daaruit dat ze met haar werk moest doorgaan. Een vreemde slaperigheid stroomde haar gewrichten binnen, en toen ze Justins stappen hoorde en wilde opstaan was ze daar niet toe in staat. Ze staarde voor zich uit.

‘Waarom ga je niet slapen?’ vroeg hij met een glimlach die haar alles deed vergeten. Ze sprong in wilde vreugde op maar sloeg hard tegen de grond. Ze weerde zijn handen af die haar te hulp kwamen. ‘Het is niets,’ stamelde ze.

Zijn gezicht stond donker voor haar. ‘Je bent toch niet ziek? Je gaat me toch geen last bezorgen?’

‘Ik ben alleen maar stijf van het lange zitten,’ stelde ze hem gerust.

‘Amelie,’ zei hij, en zijn stem verhief zich van groeiend wantrouwen, ‘wil je ontkennen dat je alleen maar bent blijven zitten omdat je wilde weten wanneer ik thuiskwam?’

Ze zweeg en pakte de zijden lap die op de grond was gevallen.

‘Je hebt weer gedronken?’ zei ze dapper.

‘Heb je op mij gewacht om me dat te vertellen?’ vroeg hij dringender. ‘Ik heb mijn laatste geld verloren en jij zit hier te wachten om mij verwijten te maken.’ Hij sprak steeds luider om haar zwijgen te overstemmen.

‘Amelie,’ zei hij toen zo aardig als tegen een klein kind, ‘we moeten verstandig met elkaar praten. Het gaat zo niet langer dat jij thuiszit, mij lastigvalt en me verwijten maakt. Zie je dat in?’

Ze knikte hem toe en keek hem bewonderend aan.

‘Ik geloof dat ik me nu lang genoeg op deze barbaarse jaarmarkt

des levens heb afgebeeld.’ Hij plofte neer in een luie stoel en keerde de zakken van zijn jasje binnenstebuiten. ‘Leeggeroofd, leeggeplunderd,’ stelde hij vast en lachte zo dat Amelies bloed ervan stilstond. Toen liep ze zwijgend naar de kast en haalde een smalle envelop onder haar ondergoed tevoorschijn. Ze drukte hem die snel in de hand. ‘Dat is alles. Ik heb genaaid als je niet thuis was.’

Hij stak hem bij zich. ‘Hoelang al?’ vroeg hij.

Ze gaf geen antwoord en ging naar bed. Nadat ze het licht hadden uitgedaan, haalde hij diep adem. ‘Het heeft me diep geschokt dat je zo lang iets voor mij geheim hebt gehouden’ – hij kuchte – ‘diep geschokt,’ herhaalde hij en beklemtoonde elke lettergreep. Ze deed het licht weer aan en keek hem met wilde vastbeslotenheid in het gezicht. Ze stond op en zette zich weer aan haar werk.

‘Het is volkomen zinloos dat je nu verder gaat. Je hoeft niet te denken dat je daardoor indruk op me maakt,’ zei hij koel zonder zich naar haar toe te wenden. Ze naaide nog even, toen moest ze ophouden omdat er te veel tranen over haar gezicht liepen en ze niet wist hoe ze die moest verbergen.

‘Kom bij me,’ zei hij rustig.

Ze gehoorzaamde. Hij drukte haar een sleutel in de hand. ‘Je moet nu naar mijn oude fabriek gaan en uit de brandkast in het kantoor mijn zwarte map halen die ik vergeten ben toen ik wegging.’

‘De bruine map,’ verbeterde ze hem.

‘Een zwarte map,’ herhaalde hij, ‘ik heb die pas laatst gekocht.’

‘Er zal daar nu niemand zijn,’ gaf ze in overweging.

‘Ja, natuurlijk,’ antwoordde hij verstrooid, ‘maar je zou me een groot plezier doen als je toch zou gaan. Het maakt niets uit, want men weet ervan.’

‘Probeer te slapen,’ maande ze hem en liep daarna zachtjes de kamer uit.

Toen ze terugkwam zag ze verwonderd dat hij nog wakker lag. Ze merkte dat haar bereidwilligheid hem verzoend had en waagde het met heldere ogen en een zachte melodie op de lippen haar

naaigerei op te ruimen. Ze ging stil naar bed, fluisterde 'goedenacht!' en hoorde gelukkig de beantwoording van haar groet.

De morgen was mooi en zonnig. De bel ging. Amelie zette de bloemen bij het raam en liep toen naar de deur. Vriendelijk beantwoordde ze de vragen van de drie politieagenten en verzocht hen verder te komen. Justin kwam er slaperig bij zitten, deed vreemd en mengde zich niet in het gesprek. De beambten verbaasden zich over Amelies gelijkmoedigheid, en een van hen vroeg nu zelfs of zij de map uit het kantoor gestolen had. 'Nee,' antwoordde ze, 'ik heb hem vannacht gehaald.'

Justin ergerde zich mateloos over Amelies onnozele ogen. De beambte sommeerde haar mee te gaan, maar ze kon dat niet begrijpen. Ze lachte toegeeflijk naar hem en wendde zich, nog steeds glimlachend, tot Justin. Toen week de onnozelheid uit haar ogen en maakte plaats voor een afgrond van inzicht dat in één klap hem en haar en het bouwsel van hun verhouding verzwolg. Ze liep, zonder iets te hoeven vragen of te willen weten, naar het raam en sprong de donkere binnenplaats in die als een schacht een klein vierkant tegen de hemel vrijhield...

'O God, o God,' mompelde Justin, omdat hij Gods naam principieel alleen gebruikte als hij meende dat niets meer in staat was om zijn opwinding uit te drukken.

'Im Himmel und auf Erden', 1949, in de *Wiener Tageszeitung*

HET LACHEN VAN DE SFINX

In een tijd waarin allen die regeerden gevaar liepen – uitleggen waarin deze bedreiging bestond is overbodig, want bedreigingen hebben te veel oorzaken en tegelijk ook geen –, werd de heerser van het land waarvan sprake zal zijn overvallen door onrust en slapeloosheid. Niet dat hij zich ‘van anderen’, door zijn volk bedreigd voelde, de bedreiging kwam van boven, van onuitgesproken eisen en opdrachten waaraan hij meende te moeten voldoen en die hij niet kende.

Toen de heerser bovendien in kennis werd gesteld van het optreden van een schaduw bij de toegangswegen van zijn slot, drong zich de overtuiging bij hem op dat hij de schaduw, die misschien de bedreiging verborg, moest aanroepen en tot leven wekken om hem te kunnen bestrijden. Algauw stootte hij op de schaduw die men hem gemeld had; het was moeilijk om uit de schaduw de gestalte op te maken die hem vooruitstuurde, omdat hij te groot was om hem in één oogopslag te zien. Aanvankelijk zag de regent niets dan een ontzaglijk dier dat langzaam door het terrein sjokte; pas later lukte het hem om op de plek waar hij de schedel vermoedde een plat, breed gezicht te ontdekken dat het wezen toebehoorde dat elk moment zijn mond kon openen om de vraag te stellen waarop men al eeuwen het antwoord schuldig bleef en daarna verloren was: de koning had de vreeswekkende sfinx herkend met wie hij om het voortbestaan van het land en zijn mensen moest strijden. Hij opende dus als eerste zijn mond en daagde haar uit hem uit te dagen.

‘Het binnenste van de aarde is afgesloten voor onze blik,’ begon

zij, ‘maar jullie gaan naar binnen kijken, de dingen die zij verbergt voor mij onthullen en mij op de hoogte brengen van haar vuur en vastheid.’

De heerser begon te lachen en gebood zijn geleerden en arbeiders zich over het lichaam van de aarde te buigen, het te doorboren, zijn geheimen te openbaren, alles te meten en het gevondene vast te leggen in de subtielste formules waarvan de precisie onvoorstelbaar was. Hij hield zelf de voortgang bij, die zich in fraaie tabellen en dikke boeken spiegelde.

Op een dag was het dan zover dat de heerser zijn gevolg kon opdragen de verrichte arbeid te presenteren. De sfinx kon er niet omheen toe te geven dat het werk perfect en onaanvechtbaar was uitgevallen; alleen vonden velen dat zij te weinig waardering voor de resultaten toonde. Maar niemand kon van haar zeggen dat zij niet correct gereageerd had.

Als sommigen nog gevreesd hadden dat nu zou blijken dat de sfinx de koning alleen in slaap had willen wiegen om vervolgens toch nog een valstrik in de formulering van het raadsel te openbaren, werden hun bedenkingen nu ontzenuwd. De tweede vraag was opnieuw niet mis te verstaan en eenvoudig gesteld. Op haar gemak eiste het bijna ontmaskerde monster dat allen zich nu moesten buigen over de dingen die de aarde bedekten, inclusief de sferen die haar omringden. Ditmaal deden de wetenschappers nog iets meer. Ze voegden aan de gegevens een ongehoord gedetailleerd onderzoek van het heelal toe dat alle planetenbanen, alle hemellichamen, heel het verleden en toekomst van de materie bevatte, met het hemelijke leedvermaak daarmee op een derde vraag van de sfinx vooruit te lopen.

Ook de koning leek het uitgesloten dat er nog iets te vragen overbleef, en hij overhandigde de oplossing met hemelijke triomf. Sloot de sfinx haar oogleden of had ze niet eens een blik? Voorzichtig probeerde de heerser haar gelaatstrekken te lezen.

De sfinx wachtte zo lang met het stellen van de derde vraag dat allen begonnen te geloven dat ze met hun al te grote ijver bij het beantwoorden van de tweede vraag inderdaad het dodelijke spel

hadden gewonnen. Maar toen ze aan haar mond een lichte trilling opmerkten verstarde ze, zonder dat ze hadden kunnen zeggen waarom.

‘Wat mag er schuilen in de mensen over wie je heerst,’ vroeg zij, terwijl de koning diep zat na te denken. De koning had met een snelle grap willen antwoorden om zich te redden, maar zag er nog op tijd vanaf en ging over tot een beraadslaging. Hij zette zijn dienaren aan het werk en maakte zich kwaad op hen omdat ze dat toelieten. Ze begonnen de mensen de een na de ander te ontkleden, ze dwongen hen zich te schamen, zetten hen aan tot bekentenissen die de zelfkant van hun leven aan het licht moesten brengen, rukten hun gedachten uiteen en ordenden ze in honderden reeksen van getallen en tekens.

Er leek geen einde aan te komen maar dat hielden ze voor zich, want de koning liep hoe dan ook door de laboratoria als schonk hij hun niet het minste vertrouwen en zon hij op een snellere en doeltreffender werkwijze. Dit vermoeden werd bevestigd toen hij op een dag de meest vooraanstaande geleerden en de bekwaamste rijksambtenaren liet komen, hun beval het werk onmiddellijk af te breken en hun in geheime zittingen gedachten voorlegde waarvan de inhoud verder aan niemand werd meegedeeld, hoewel allen spoedig door de gevolgen getroffen werden.

Korte tijd later stuurde een bevel de mensen groepsgewijs naar plekken waar uiterst gespecialiseerde guillotines waren opgericht en ieder afzonderlijk met pijnlijke precisie naartoe werd geroepen en vervolgens ter dood gebracht.

Het effect van deze werkwijze was zo overweldigend dat het de verwachting van de koning overtrof; hij aarzelde echter niet, om reden van volledigheid en perfectie, ook de overige mannen, die hem bij de organisatie en de opstelling van de guillotines van dienst waren geweest, ertoe te brengen zich aan de machines te onderwerpen, teneinde de oplossing van het raadsel niet in gevaar te brengen.

Buigend en zwijgend van verwachting verscheen de koning voor de sfinx. Hij zag haar schaduw zich als een mantel over de doden

uitspreiden, die nu niet zeiden wat er te zeggen was, omdat de schaduw zich over hen heen had gelegd om hen te behoeden.

Ademloos verzocht de koning de sfinx terug te treden om zijn antwoord in ontvangst te nemen, maar ze beduidde hem door een gebaar dat ze dat niet wenste: hij had ook het derde antwoord gevonden, hij was nu vrij, zijn leven en dat van zijn land stonden hem ter beschikking.

Over haar gezicht trok een golf, als uit een zee van geheimen geworpen. Daarna glimlachte ze en verwijderde zich, en toen de koning zich alle gebeurtenissen voor de geest haalde, had zij de grenzen overschreden en zijn rijk verlaten.

DE KARAVAN EN DE OPSTANDING

Toen de oude man, die gestorven was, na een paar passen omkeek, begreep hij niet waarom zich ook achter hem de onafzienbare woestijn uitstreckte die voor hem lag. Hij had niet kunnen zeggen of het zand was waarop hij zo moeiteloos voortliep, of glad asfalt, want het licht dat over het lege landschap lag was geen licht in de zin waarin hij het vroeger gekend had. Er waren kleuren noch schaduwen, het was glansloos, ongrijpbaar, zijn golven waren niet te meten, de snelheid niet vast te stellen; het was dus geen licht, en toch noemde de oude man het bij zichzelf zo.

Het was een eenvoudig landschap waarin hij beland was. Waar hij het precies betreden had viel niet uit te maken, het leek hem naar alle kanten begin noch einde te hebben, en toch wist hij dat hij pas korte tijd in deze woestijn rondliep. De man herinnerde zich nog de hevige pijnen waardoor hij in de laatste dagen van zijn leven was overvallen, en het bevreesdde hem dat het hem niet opluchtte ervan verlost te zijn en zo moeiteloos te kunnen rondstappen.

Toen hij zich na een tijdje weer omdraaide, zag hij dat hij niet meer alleen was. Achter hem, op een afstand die hij niet kon schatten, marcheerde met fier opgeheven hoofd een jonge jongen, en een paar passen achter die kleine zag hij een jong meisje; haar hoofd was overdekt door een enorme bos haar; de magere, teringachtige gestalte leek die nauwelijks te kunnen dragen.

De oude man had het gevoel dat de jongen en het meisje hem hadden gezien en elkaar zagen, maar hij wist niet hoe hij zich verstaanbaar moest maken. Misschien was het maar het beste te blijven staan en te wachten tot ze hem bereikt hadden.

Maar hoe hij het ook gedaan wilde krijgen te blijven staan, het lukte hem niet. Dat is de dood, stelde hij vast, je kunt niet meer blijven staan.

Hij draaide zich een paar maal om en keek naar zijn metgezellen, die zich nu al met twee andere personen hadden vermeerderd. Op het breekbare jonge meisje volgde een jongeman die zich op krukken voortbewoog. En achter de invalide kwam een gebochelde oude vrouw die de voorlopige afsluiting van de karavaan vormde.

Hoe langer de voetreis duurde, terwijl onverschilligheid en een-tonigheid op de kleine groep hun stempel drukten, des te treuriger en zinlozer werd voor elk van hen de doellose mars, ook al kon echte treurigheid geen vat meer op hen hebben. Hun denken en voelen was zeker niet helemaal uitgedoofd, maar nagenoeg zonder levende inhoud, zodat het zich alleen met zichzelf bezighield, richtingloos en eenzaam in het rond draaiend, en gedachten vermoeid op gedachten volgden.

Soms dacht de oude man: Het was lente, en de wind roffelde tegen het raam toen ik stierf. Mijn zoon speelde op zijn kleine viool, een veel te klein instrument om het goed te kunnen horen. Mijn dochter zei: ‘Vader!’ en nog een paar keer: ‘Vader!’ Voor de derde keer scheen de zon in dat jaar.

Soms dacht het jonge meisje: Het was lente, en de wind roffelde tegen het raam toen ik stierf. Mijn hand lag in de hand van de bijziende dokter die hem zacht drukte en telkens weer zei: ‘Wat een prachtig haar heeft ze!’

De jongeman zwaaide zijn been af en toe sneller naar voren, tussendoor deed hij alsof hij onder het lopen in zijn zak voelde om een sigaret tevoorschijn te halen: Het was lente en ik dacht: God is dood. Hij drukt je zijn zware hand op de mond zodat je niet kan schreeuwen, en hij laat de wind op onze borst roffelen, op onze ogen en ons voorhoofd, en de sigaret dooft uit voor je kan schreeuwen.

Af en toe wilde de oude vrouw mompelen: Ach, had iemand maar vuur in de kachel gemaakt, had iemand die dikke kousen

maar van mijn voeten getrokken en me naar bed gebracht. Met beide vuisten roffelde de wind tegen het raam en riep: 'Val niet in slaap, maak vuur in de kachel, trek de wollen muts over je hoofd en verzin een sprookje voor je kleinkind!' Ach, was het kind maar gekomen en had me gevraagd het sprookje van het witte paaslam te vertellen dat in een wolk veranderd werd. Ach, was de wind maar door het raam gevlogen en had vuur gemaakt...

Alleen de jongen wist niets van violen die te zacht klonken en van dochters die 'Vader' zeiden, niets van mooi haar, niets van God die dood is en iemand toch de benen van het lijf kan rukken; hij wist niet eens van grootmoeders die op kleinkinderen wachten en geen vuur meer in de kachel kunnen aansteken.

Wat is lente? had hij willen vragen. Dat is toch geen lente waarover jullie het hebben! Die moesten jullie me eens laten zien, de prachtige, goud-blauwe lente die met een gevolg van kersenbloesems en sleutelbloemen komt, in wiens wolkenwagen de engelen rijden die de zon als een vurig schild dragen waarop de pijlen van de winter stukbreken. O, wat weten jullie van lente!

Hij zou geen van de anderen geloofd hebben dat het al lente was toen wervelwinden tegen de ramen van het weeshuis roffelden waarin hij zijn leven lang stil op dezelfde plek had gelegen. Zijn onvervulde verlangen wachtte op prachtige klanken die hij nog niet kende, op woorden die hij nog nooit gesproken had, en op een mens die nog niet opgestaan of allang gestorven was.

Het weidse, lege land waar hij zich nu bevond was niet leger dan dat waar hij geleefd had, en hij had de indruk dat niets nog anders was geworden maar dat veel nog moest veranderen.

Elk van zijn stappen was van een blijmoedigheid die hij de anderen graag had doorgegeven. Maar die blijmoedigheid had geen naam en hij had haar niet over zijn lippen gekregen zelfs als er een mogelijkheid was geweest.

Plotseling echter werd de eentonigheid en de onbeschrijflijke leegte doorbroken door een beving waaronder de jongen wankelde en dreigde in te storten, hoewel hij verder liep en er nauwelijks een verandering aan hem viel op te merken. Bij de tweede beving,

die volgde, slaagde hij erin zijn handen te bewegen en zijn mond te openen, waaruit een geluid van grenzeloze verbazing losbrak, zonder dat hetzelfde ook de oude man en de anderen achter hem overkwam. En toen hij voor de derde maal door de daverende, dreunende klank geslagen werd, wist hij dat het klokken waren die met deze ontzaglijke kracht de karavaan in de afzondering en verlorenheid van hun onderneming troffen, en dat het uur gekomen was waarin het aan het besluit van de voetreizigers lag hun doelloze weg te beëindigen en terug te keren naar waar ze nog nooit of altijd al thuis waren geweest.

Met een beweeglijkheid die hij nooit gekend had, brak de jongen uit de rij die geen van hen tot nog toe kon doorbreken, en stormde naar de oude man vooraan, die weliswaar verwonderd zag dat de jongen een kracht had gekregen die hij zelf en geen van de anderen bezat, maar niet begreep wat het kind hem met bevende lippen voorlegde.

‘Oude man,’ sprak het uit het kind, dat opeens, zonder enige taal te beheersen, alle talen op zijn lippen had, ‘de klokken slaan voor de vierde en vijfde maal! Hoor je de klokken niet die “Vader” roepen?’

Toen de jongen merkte dat de oude man de klokken niet hoorde, stormde hij naar achteren en overviel het meisje met zijn stormachtige smeekbeden: ‘Luister! Zesmaal... zevenmaal... de klokken slaan...’ Maar het meisje bewoog haar hoofd nauwelijks en liep onaangedaan verder.

De invalide zal de klokken ook wel niet horen, denkt de jongen en telt elke klokslag. Acht... negen...

Misschien voelt de oude vrouw dat ik haar kleinkind ben. ‘Grootmoeder, de wind roffelt tegen het raam en wil vuur maken zodra je maar je wollen muts over het hoofd hebt getrokken en naar de klokken luistert! Tien... Grootmoeder!’ Rare oude vrouw! Elf...

De jongen snikt, vlammen slaan in hem omhoog en hij zou een stem willen hebben, sterker dan de grote, donkere, machtige klok die voor de twaalfde en laatste maal over het weidse, lege land slaat.

En al hoort ook niemand de klok, nu zien allen het vlammeende kind, want ze zien en lopen nog steeds, de oude man, de invalide, het teringachtige meisje en de grootmoeder. En de klok slaat voor de twaalfde maal en slaat krachtiger dan alles wat ooit aan hun oren geslagen had, en ze bleven staan. En het weidse, lege land is niet meer, en de weg is niet meer, en de voetreizigers zelf zijn niet meer.

Alleen op de plaats waar het kind begon te branden, staat een kleine vlam in het onmetelijke donker dat alle schemering heeft opgeslokt.

‘Die Karawane und die Auferstehung’ (1949), in de *Wiener Tageszeitung*